

SERİ
SERIE B

CİLT
TOME XVIII

SAYI
FASCICULE 2

1968

ISTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ORMAN FAKÜLTESİ
DERGİSİ

REVUE DE LA FACULTE DES SCIENCES FORESTIERES
DE L'UNIVERSITE D'ISTANBUL

TÜRKİYENİN ORMAN DAVASI

Yazan

Doç. Dr. İbrahim ATAY

Sayın dinleyenler, misafiriniz olarak bulunduğum geçen bir kaç toplantınızda Cemiyetiniz İdare Heyetinin aktif bir tutum içinde, konferanslar tertipleyerek, faydalı olmak isteğini müşahade ettim. Bundan önceki konferanslarda, memleketimiz aktüel meselelerine büyük ilgi gösteren sizlerin heyecanı benide, yanımda faydalanabileceğim yeteri kadar eser olmamasına rağmen, önemli memleket davalarımızdan olan orman davası üzerinde, hiç olmazsa genel manada, bir konuşma yapmağı kabul ettiler.

Sayın dinleyenler: Almanya ormanlarının bakımlılığından, Alman ormancılığının teknik üstünlüğünden bahsedilir, Finlandiyanın, İsveç'in, Rusya'nın orman serveti zenginliğinden bahsedilir, Amerika'nın dev ağaçlarından, dev orman sanaayinden bahsedilir. Büyük Britanya'nın ormanları az, ormancılığı yeni olmasına rağmen, büyük ağaçlandırma çalışmalarından bahsedilir. Türkiye'de ise, yüz seneyi aşkın geçmişi bulunmasına rağmen, hâlâ ve daima bir orman dâvasından bahsedilir. Bu ne için böyledir? Konuyu kavrayabilmek için, meslek dışından olan sizlere önce, bazı kısa açıklamalarda bulunmakta fayda mülâhaza ediyorum.

Dünya üzerinde her yerde orman tabii olarak yetişmez. Ormanın tabii olarak yetişmesine iki faktör sınır çeker. Bunlardan biri rutubet (yağış) faktörüdür ki bu faktörün yetersizliğinin sebep olduğu ormansız yerler: Çöller, stepler, preri sahaları. İkinci faktör ise ısı faktörüdür ki ısı noksanlığının sebep olduğu ormansız sahalar kutuplara doğru yüksek kuzeyde tunduralar, yüksek dağlarda da Alpine dediğimiz rejonlardır. Dağlarda Alpine rejyonun altındaki orman yetişebilir saha genişliği dağın hattı üstüvadan uzak ve yakınlığına göre değişiktir. Himalayalarda

1) 7/7/1967 günü Freiburg Üniversitesinde Türk-Alman talebeleri dostluk Cemiyeti üyelerine konferans olarak verilmiştir.

orman sınırı 3600 m lere çıkabilirken (9), İskoçya'da bazı yerlerde bu sınır 150 m ye inmektedir (1).

Memleketimiz dağlarında ısı yetersizliği sebebiyle ormansızlığın sınırı, bir başka değişle ormanın ulaşabildiği en üst sınır çeşitli mıntıklarımızdaki dağlarda farketmekle beraber, 2100 (Uludağ) (Antalya — Beydağ), (Bolu - Köroğlu Tepesi), (Zigana Dağı), 2600 (Çerkeş - Işıkdag), (Kayseri - Erciyaş), 2700 (Nemrut Dağı) m lere kadar çıkar. İç Anadolu istikametinde dağlarda aşağılara inildikçe bu defa rutubet noksanlığının ormanın yaşama şartlarını güçleştirdiği görülür ve nihayet iç Anadoluda Konya Tuzgolü çevresinin rutubet noksanlığı sebebiyle çok eski zamanlardan beri (Milattan önce de) ormansız olduğu tarihi vesikalara da atıflar yaparak bildirilmektedir (8). Yalnız burada önemle belirtmek gerekir ki iç Anadoluda Kızılcahamam yakınlarına kadar sokulan, Çankırı-Yozgat hattına kadar yaklaşan geniş step sahalarının tamamı ormanın tabii hayat sahası dışında görülmemelidir. Zira Türkiye'deki tabii step sahasına, ormanlar tahrip edilerek, yeniden step sahaları eklenmiştir (10). Tabii step sahalarına yakın (hem hudut) ormanların tahribi suretiyle, stepe eklenen yeni ormansız sahalara «Antropojen step» deniyor ki bu kabil sahalarda çoktur memleketimizde. Bu izahlarımızla belirtmeye çalıştığımız husus kısaca şu olmuştur. Türkiye'de tabii orman sahası üstten ısı faktörü, iç Anadolu istikametinde de, alttan rutubet faktörü ile sınırlıdır. Sıradağların denizlere bakan yönlerinde, eteklerde, beşeri faaliyet hariç, sınırlayıcı tabii bir faktör bahis konusu değildir. Bu noktada akla şöyle bir soru gelebilir: bahis konusu edilen tabii sınırlar arasındaki bütün sahalarda başka bir deyimle, ormanın tabii olarak yetişmesinin mümkün olduğu her yer ormana, ormancılığa mı tahsis edilmelidir? Şüphesiz hayır Sayın dinleyiciler, bir memleketin sadece orman mahsullerine değil, ziraat ürünlerine, hayvancılık ürünlerine de ihtiyacı vardır. Onun içindir ki memleket toprakları ayrıca başka kıstaslarada vurularak kıymetlendirilip, milli ekonomi yönünden tahsisler yapılır. Bu defa karşımıza arazinin meyil erozyon münasebetleri, toprak türü, toprak verimliliği v.s. problemleri çıkar. Düz sahalarda, meyili az sahalarda, toprak işleminin toprak erozyonuna sebep olmadığı sahalarda, münbit topraklar öncelikle, geniş manada, ziraate tahsis edilir. Meyilli yamaçlar, erozyon tehlikesi olan sahalarda, verimsiz ziraat sahalarda-fakir topraklar ise genellikle ormanlara tahsis edilir. Orman ağaçlarının topraktan istekleri ziraat bitkilerine nazaran daha azdır. Zira, derin ve yaygın kökleriyle daha geniş bir sahadan istifade etme imkanlarına sahip olduğu gibi, orman yaprak dökümü sayesinde, topraktan aldığı maddelerin çoğunu tekrar toprağa vermek suretiyle kendi kendini gübrelemiş olur.

Hatta orman bu vasfı ile fakir toprakları islah eder. Ziraate ise topraktan alınan besin maddeleri her sene hasat olarak kaldırılıp götürülür. Onun içindirki ziraate ve ormancılıkta da fidanlıklar da toprağa devamlı gübre vermek zarureti vardır. Düz, alçak mıntıka oluşları sebebiyle ilk görünüşte ziraat için elverişli gibi görünen bazı topraklar özellikle kum toprakları, sahil kumullarından ancak ormancılık yoluyla faydalanmak mümkündür. (2). Bu topraklar organik maddelerce son derece fakir olduğu gibi gübrenmeleri halinde de besin maddeleri çabuk akıp gider. Fransa'da landlarda geniş kumul sahaları üzerinde tesis edilmiş (1810-1850 de) Sahil Çamı ormanlarında yılda 150 milyon litreden fazla (ortalama 200 milyon TL değerinde) reçine istihsal edilmektedir. Kereste değeri ayrıca mütalâa edilmek gerekir. Türkiye'de de 29 bin hektar verimsiz sahil kumulu vardır ki, gerek durdurulması ve gerekse istihsale sokulması için bir an önce ağaçlandırılması zarureti vardır (2).

Gene alçak mıntikalarda, düzlüklerde verimli topraklar arasında taban suyunun çok yükselip satha çıktığı bataklık araziler mevcuttur ki böyle yerler de ziraat için cazip değildir. Buralardan da ancak ormancılık yoluyla faydalanmak mümkündür. Tarsus Karabucak bataklığında tesis edilmiş Güresin Okaliptüs ormanı, Eşen çayı ağzındaki bataklık sahada tesis edilmiş olan Kalkan Okaliptüs ormanı bu hususta güzel örneklerdir.

Türkiye'de tabii bir zaruret olmaksızın, sırf halkın geçim darlığı ve bilgisizlik yüzünden, orman ve ormancılık faaliyetlerine tahsis edilmiş ve edilmesinde zaruret olan yerlerde ziraat yapma hevesi mevcuttur. Orman açarak tarla yapma, yukarda bahsettiğimiz hallerin tam tersine, tabiatı islah değil, tahribe yol açar. Zira orman örtüsünün kaldırılması ile toprak kısa zamanda akıp gider. Sahaya toprak fakirliği, toprak yokluğu hâkim olur. Anataşı meydana çıkar. Arazi artık ziraat için manasız olduğu gibi, orman yetiştirmek için de müsait olmaktan çıkmıştır. İstihsal dışı kalmış, kaybedilmiş bir saha olmuştur. Orman yangınları ile açılmış sahaların da aynı akıbete uğrayacağı akıldan çıkarılmamalı derhal ağaçlandırılması yoluna gidilmelidir. Yanık sahalarda, toprağa gübre etkisi yapan kül sebebi ile, ilk 1-2 yıl, fevkalâde otlama haline bakarak bu sahaların hemen mera olarak benimsenmesi veya ziraate tahsisi arzu ve hevesleri tamamen yersizdir.

Türkiye'de ormanın tabiaten var olabileceği geniş sahalar olmasına rağmen sadece 10,5 milyon hektar ormana sahip bulunuyoruz ki, memleket yüzölçümünün % 13,5 uğuna tekabül etmektedir. Kaldı ki bu 10,5 milyon hektar ormanın yarısından çoğu, bozuk, verimi düşük, harap or-

man sahaları teşkil etmektedir. Ormanlık literatüründe ifade edildiğine göre bir memleketin orman mahsulleri ihtiyacını karşılayabilmek ve ormanın dolaylı faydalarından (iklim, su düzeni, ziraate olan faydaları, erozyonu önlemesi, memleket korunması, turizm... v.s.) gereği gibi faydalanabilmek için bu oranın % 25 den aşağı olmaması ve memleket sahına oldukça eşit bir düzende dağılmış olması gerekmektedir. Bütçeleri büyük ölçüde orman mahsulleri ticaretine dayanan İskandinav memleketlerinde ormanlık saha nisbeti çok yüksektir. Meselâ Finlandiyada bu oran % 72 civarındadır. Ormanca fakir olan memleketlerde ise % 25-30 oranına erişmek için geniş ağaçlandırma gayretleri görmekteyiz (5). Meselâ: şartları bize çok benzeyen İspanya, halen yılda 100 bin hektar sahayı ağaçlandırabilir, hale gelmiş ve bütün dünya ormanlık aleminin dikkat ve taktirlerini çekmeğe başlamıştır. Bizde ise 1960 yılı sonuna kadar orman içinde ve dışında dikim ve ekim yoluyla ağaçlandırılan sahalardan vüsatının 89,240 hektar olduğu bildirilmektedir. Ancak plânlı devreye girildiğinden beri, plânın derpiş ettiği miktarlar nisbeten süratli bir ilerleme olarak kabul edilebilir.

Bir memleketin ormanları hakkında fikir veren hatta ormanlığın seviyesini tayinde bir başka ölçü de ormanların tâbi tutulduğu işletme şeklidir. Orman genellikle 3 ana işletme şekline tâbi tutulur.

1. Kuru işletmesi (ki bu işletme şeklinin uygulandığı ormanlara kuru ormanı denir.)
2. Baltalık işletmesi (Baltalık ormanında uygulanır.)
3. Korulu Baltalık İşletmesi (Korulu baltalık ormanında uygulanır.)

Ormanlığı ileri memleketlerde, kuru işletmesi hususiyle kuru ormanı esasır. Ormanlığı geri memleketlerde ise diğer işletme şekilleri bilhassa baltalık ormanlarının nisbeti yüksektir. Almanyada baltalıkların genel orman sahası içindeki payı % 5 in altındadır. Ormanlık deyimlerine yabancı olan bazı dinleyiciler için belki lüzumlu olacaktır. Birkaç cümle ile bu orman şekillerini açıklayalım.

Koru Ormanı: Tohumdan gelişmiş, boylu ağaçların teşkil ettiği ormandır. Ağaç türlerine göre değişmek üzere, yüz veya daha fazla seneler sonra kesime tâbi tutulur. Orman sanayi'inin (Kereste endüstrisinin) dayandığı işletme şekli kuru ormandır.

Baltalık Ormanı: Sadece sürgün verme kabiliyetindeki ağaçların teşkil ettiği, sürgünden gelişmiş ormandır. Her 10-15 yahut 20 sene bir

kesime tabi tutulur. Mahsulu; yakacak odunu, mangal kömürü, maden direği, sırik ve çit malzemesi v.s.dir. Memleketimizde, odun hâla başlıca yakacak maddesi olarak kullanılmakta olduğundan ormanlarımızın % 50 sinden çoğu bu işletme şekline göre işletilmektedir, yani baltalıktır. Baltalıkların süratle koruya tahvili özlenen bir husustur.

Korulu Baltalık: İki tabakalı bir ormandır ki üstte tohumdan gelişmiş, boylu kuru ormanı vasfında bir tabaka, altta sürgünden gelişmiş baltalık ormanı vasfında bir tabaka bahis konusudur. Her iki ormanın mahsulünü almak mümkün olmaktadır.

Buraya kadar olan izahlarımızla, Türkiye'de ormanın tabii yaşama sınırları, Türkiye orman varlığı ve işletme şekilleri hakkında kısada olsa genel bir fikir edinmiş bulunuyoruz, gözümüzde canlanan tablonun en karakteristik yönü, memleketimizde ormanların yetersiz, verimsiz oluşu ve hâla baltalık işletmesine itibar edilir seviyede bulunuşudur ki, bu hal, orman davasının üzerine önemle eğilmeyi gerektir.

Ormanın önemi, muhtelif veçheleri ile hepimizce mâlum olmakla beraber, hep beraber kısaca bir kere daha hatırlamakta fayda vardır.

Orman varlığı; toprağı, özel iklimi, bitki ve hayvanlarıyla tabii bir bütün bir yaşama birliğidir. Bu özelliğı ile orman, bulunduğu araziyi ve çevresini iklim, toprak, su ve biyotik faktörler bakımından önemli bir şekilde etkilemektedir. Orman, bu etkileri ile; tarıma (yeraltı sularının teşekkülüne hizmet, sathı su akışını azaltma, toprak taşınmasını önleme, kaynak sularının temiz ve bol olmasına yardım, ekstrem iklim tesirlerinden ve rüzgardan koruma yolları ile), hayvancılığa (plânlı olmak şartıyla otlatma) ve şehirleşmeye (iklim faktörlerini tadil ve bilhassa sel, su taşkınlarını, çığları önleme yoluyla) faydalı olmakta, toplum için dinlenme ve eğlenme yeri (orman parkları, av sahaları, piknik yerleri) sağlamaktadır. Ormanın asli hasılatı olan kereste, odun, kömür ile tali mahsüllerinden olan reçine, kabuk, meyve vs. para ile ölçülebilen mahsullerinin çok geniş kullanma yerlerini özellikle çok açık şekilde bilinen faydalarını burada saymaya lüzum görmüyorum.

Bütün bu açık ve seçik faydalarına rağmen, memleketlerin efkârı umumisine ormanı sevdirmek, korutmak kolay olmamaktadır. Orman daima istismar edilmek istenmektedir. Eskiden Amerikada da, ormanların ilk defa kanun emniyetine alınması sırasında, zamanın ilgili bakanı parlamentoya ormanın önemi, özellikle korunması lâzım geldiğı hususunda ikna etmekte çok zorluk çekmiştir.

Türkiye'de ormanın azlığı mevcudunda çoğunlukla veriminin düşük, bünyesinin bozuk oluşu, buna mukabil, hayati derecede önemi muvacehesinde, orman varlığımızın müessir şekilde korunması, vasıflarının yükseltilmesi, sahasının genişletilmesi gerekmektedir. Türkiyede ormanı: a) Orman içinde ve yakın civarında yaşayan 9-10 milyon köylünün usulsüz ve kaçak kesimlerinden; b) Her türlü otlatmadan hususiyle keçi otlatmasından; c) Silvikültürel gaye taşımayan bilgisiz kesimlerden (4); d) Kasıtlı veya dikkatsizlikle çıkan yangınlardan; nihayet e) Politik istismarlardan korumak lâzımdır. Memnunlukla ifade edilmelidir ki son husus yeni Anayasamızın ilgili maddeleri sayesinde teminat altında görülmektedir.

Ormanların korunması yolunda pratikte çalışan meslekdaşların gayretleri çok büyüktür. O kadar ki bu uğurda ormancılık mesleğinin akademik ormancısından şehitler dahi verdiğini gazetelerde okuyoruz. Ancak bu her zaman ve her yerde bir fedakârlık olarak nitelendirilip takdir görmemekte «ileri bir meslek taassubu içinde orman mühendisi kendisini bir polis, jandarma gibi görevli saymayıp, asıl işlerle uğraşmalıdır» denmektedir. Ancak meseleye tek taraflı bakmamak, yani koruma için sarfedilen gayretleri; orman idaresinin münhasıran kaçak kereste, kömür, odun vs. ele geçirmek için girişilmiş gayretler olarak görmemek gerekir. Zira ormanda yapılacak her türlü teknik faaliyet saha emniyetini şart kılar. Teknik ormancı, odun, kömür, kereste ele geçirmek için değil, fakat daha çok ormanda kurduğu, kurmak istediği düzeni, teknik çalışmayı ihlâl ettiği için, başarısına engel olduğu için ormana zarar verenlerin peşindedir.

Bugüne kadar ormanların korunmasında, polis tedbirleri ile arzu edilen ölçüde başarı elde edilememiş olması, meselenin orman köylüsünün topyekün ekonomik kalkınması ile ilgili olduğunu da göstermektedir. Gerçekten, meslek içi ve dışındaki bir çok yazar ve düşünürler, memleketimizde acil çözüm bekleyen bir orman davası olduğundan sıkça bahsetmekte ve ekserisi çözümü; iç iskân, eğitim, ekonomik kalkınma, ağır müeyyideler vazı gibi orman idare ve işletmesi dışı müessir tedbirlerde bulmaktadırlar (7). Hernekadar bir memleket için ormanın önemini, zararini kavrayamamanın (halkın kültürel durumunun) da orman tahrip-lerinde büyük rolü varsa da önce köylü odun yerine linyiti, aydınlatmada çıra yerine gazı, evinin damına örtü tahtası yerine kiremiti daha kolay temin edebilecek, satın alabilecek şartlara kavuşmalıdır. Büyük bir orman sevgisi ve hizmet aşkıyla yetişmiş, köylülerle iç içe yaşamış ormancılar, bu gerçeği öncelikle görmüşler, orman köylülerini dolaylı şekilde kalkındırmanın çarelerini düşünmeye başlamışlardır. Bu sebeple-

dir ki: Meraları islâh, köylüyü arıcılığa, tavukçuluğa, küçük el sanatlarına teşvik, ocağını, sobasını ısı kaçırmayacak şekilde islâh v.s. gibi pür ormancılık konuları dışında faaliyetlere, dar kadrolarına ve imkânlarına rağmen teşebbüs etmişlerdir. Bugün Köy İşleri Bakanlığı tarafından tedvir edilmekte olan hizmetlerin bir çoğunun ilk nüveleri Orman Genel Müdürlüğü içinde daha önceden şubeler halinde şekillenmiş bulunmakta idi. Biraz evvel ifade etmeye çalıştığımız gibi ilk nazarda meslek dışı gibi görünen bu faaliyetler aslında dolaylı bir şekilde, ormanları koruyabilmek için düşünülmüştür. Hareket noktası isabetlidir. Gayeye götürücü, müessir olabilmesi için dar kadrolu bir mesleğin politikası olmaksızın çıkarılıp, geniş kütümelere, partilere mal edilmiş bir memleket politikası haline gelmesi, geniş uygulamalara geçilmesi zarureti vardır. Gerçi herhangi bir parti ve onun hükümeti Türkiye'de 9-10 milyon nüfusun ormanın içinde ve civarında yaşadığını, ormanla çok yakın ilgisi olduğunu göz önünde tutup, onların sempatisini kazanmağı, demokratik idarenin bir icabı olarak, seçimler için lüzumlu görebilir. Ancak bu sempatiyi kazanmak için seçilecek yol hiçbir suretle ormanların sahasından ve servetinden bu halka devamlı bağışta bulunmakla değil, gelecek nesillerinde hakkı olan ve devamlılığı zaruri bulunan, ormanlarımızın genişlemesi, bakımı, imarı ve teknik işletilmesi için lüzumlu hizmetleri, hükümetler olarak ormana geniş ölçüde ve süratle sokmak ve bu hizmetler yoluyla orman köylüsüne geniş iş imkânları sağlamak, kendilerine hakları olan ödemeleri yapmak olmalıdır. Ancak bu suretle ormanlar devamlı tahriplerden, tecavüzlerden, orman köylümüzde orman suçlusu olmaksızın, orman düşmanı imiş gibi görülmekten kurtulur, kurtarılır.

Ormancılık konularında partilerin müşterek ve mevzuun özelliğine uygun uzun vadeli bir politika izlemeleri çok özlenen bir husustur. Bu hususun gerçekleşmesi, çetin olan orman davamızın çözümünü kolaylaştıracak ilk adım olacaktır.

L i t a r a t ü r

- 1) Atay, İ. : Büyük Britanya ormancılığının ağaçlandırma çalışmaları. Or. Fak. Dergisi Seri: B Cilt: XVI Sayı: 2, 1966.
- 2) Atay, İ. : Türkiye'de Sahil Kumullarının Tesbiti ve Ağaçlandırılması üzerine Araştırmalar. Or.Gn.Md.Yayın No: 385/39, 1964
- 3) Atay, İ. : Güney Almanya'da Ren Vadisinin Silvikültürel Problemleri, Or.Fak.Dergisi Seri B, cilt 18, Sayı2 1968.
- 4) Atay, İ. : Ormanlarımızda Teknik Çalışmaların Entansifleştirilmesi Zarureti, Orman Mühendisliği Dergisi Yıl: 7 Sayı: 2, 1968
- 5) Atay, İ. : İspanyanın Ağaçlandırma Programı (FAO dan tercüme) Orman Fakültesi Dergisi Seri: B, Cilt: 11, Sayı: 1, 1967
- 6) Kalıpsız A.K. : Ormancılık Sektöründe Araştırmaların Programlanması Orman Fakültesi Dergisi Seri: A, Cilt: 17, Sayı: 2, 1967.
- 7) Kalıpsız A. K. : Odun Fiyatının teşekkülü, Orman Genel Müdürlüğü'nün fiyat politikası ve problemleri Orman Fakültesi Dergisi, Seri: A, Cilt: 16, Sayı: 1, 1966
- 8) Saatçioğlu, F. : Silvikültür Ders Notu Rota Baskısı, 1963
- 9) Saatçioğlu, F. : Sun'i Orman Gençleştirilmesi ve Ağaçlandırma Tekniği Orman Fakültesi Yayını No: 99, 1964
- 10) Uslu, S. : İç Anadolu steplerinin Antropojen Karekteri Üzerine araştırmalar, İstanbul 1959